

NYELVÉSZETI, RETORIKAI ÉS SZEMIOTIKAI ELEMZÉSEK AZ EVANGÉLIUMOK NYELVÉBŐL

NAGY L. JÁNOS

Az evangéliumok szövege a kutatók és a kutatások igen jelentős számát inspirálta és inspirálja. A korábbi vizsgálatokban a szövegek létrejöttének kritikai elemzése, a különböző kiadások előkészítése, majd az egyes nemzeti nyelvekre fordítás kérdései kerültek az érdeklődés középpontjába. A mai kutató sem tekinthet el tekintélyes és sikeres elődeinek több könyvtárnyi eredményétől, az ő nézőpontjának megvilágítása megköveteli, hogy filológiailag pontosan és elméletileg világosan fejtse ki megközelítésének teoretikus alapjait, a hivatkozott szöveg(változat) jellemzőit, az elemzéseinek céljait, az általa követett metodikai eljárásokat, az általa elért új eredményeket, elkülönítve elődeinek eredményeitől.

1. Mit nem vizsgálunk, s mit vizsgálunk?

Mínt hogy a szövegkritikához nem rendelkezünk elégséges nyelvi ismerettel (például a szent nyelvek ismeretével), ezért az egyetlen ésszerű megoldást választjuk: mindig pontosan megjelöljük, kinek melyik magyarázatában, melyik szövegkiadás szerint vesszük a nyelvi megfogalmazásokat. Így saját lehetőségeink szerint járunk el (nem lépünk túl kompetenciánk határait), s egyúttal az olvasó számára félreérthetetlenek lesznek a forrásaink.

Ugyancsak nem rendelkezünk a fordítások elemzéséhez az élő nyugati nyelvek olyan szintű ismeretével, hogy saját vizsgálataink alapján releváns megállapításokhoz juthatnánk: ezért csak kismértékben kívánunk foglalkozni a fordítások kérdéseivel. Ez a megközelítés feltétlenül gyengébb érvekkel védhető, mint az előző. Ennek tudatában is félreérthetetlenül jelezhetjük elemzéseink minden fázisában, hogy melyik fordításnak melyik kiadását használjuk: így elkerülhetővé válik a magyar nyelven hozzáférhető különböző fordítások összetéveszthetősége. Hasonlóképpen nem kívánjuk összevetni az egyes felekezetek fordításait sem.

Az előbbi megállapításainkhoz tegyünk hozzá még egy megszorítást: a magyar nyelvű szöveg(részlet)ek elemzésében csupán egy-egy alkalommal folyamodunk nem magyar nyelvű adatokhoz magyarázat céljából. Ekkor az értelmezés alapjául szolgáló megfogalmazások magyar nyelvű anyaga a szemantikai érvelésben nem nélkülözheti az eredeti(bb) nyelv formáinak tanúságát.

Az alábbiakban az elemzéseink alapja a nyelvészeti megközelítés lesz, kompetenciáinknak megfelelően. A nyelvi anyag tüzetes vizsgálata kiegészül a szemiotikai szempontok érvényesítésével: a szemantikai érveléshez pragmatikai csatlakozik. Az adott szövegmondatok pragmatikájában külön-külön érvényesítjük a bibliai irodalmi szöveg műfaji sajátosságait és kontextuális összefüggéseinek jellemzőit. A retoricitás nézőpontja kapcsolódik az eddigiekhez, az értelmezés ugyanis olykor a bibliai beszédhelyzet releváns új tényezőinek figyelembevételét is igényli. Ez a szituacionális megközelítés egyrészt magából a Jézus Krisztus-i parabola élőbeszédének valóságából következik, más-

részt az adott szöveghelyek pragmatikájának számunkra megközelíthető (és az értelmezésben figyelembe vehető) adataiból kikövetkeztethető.

Úgy véljük, ilyen módon a magyar nyelvű bibliai szövegekben megvalósítható az az augustinusi négyes, amely szerint a név, a dolog, a név ismerete és a dolog ismerete együttesen jelenhet meg. (AUGUSTINUS: *A Tanítóról*, 9, 27.)

A hivatkozott szövegek a modern katolikus fordításból valók: ennek csupán az az indoka, hogy ezt ismerjük leginkább. Ez a fordítás a Szent István Társulat 1997-es szövege, a Biblia 5.0 CD-n (Folio Views adatbázis).

2. A nyelvi elemzés anyaga és céljai

Gondolatmenetünk kiindulásául az a jelenség szolgál, hogy számos magyar alárendelő mondatunkban két változat lehetséges: az egyik vonatkozó mellékmondattal, a másik feltételes mellékmondattal áll. Ilyen az ismert mondás: „*Ki kutyával játszik, bot legyen kezében. / Ha kutyával játszol, bot legyen kezében.*” (O. NAGY GÁBOR: 1976. 406.) Ez a feltételes jelentés akkor is megőrződik, amikor a „ha” elem nem explikálódik, rendszerint az előrevetett vonatkozó mellékmondatban. Például:

(1) *Akinek vaj van a fején, ne menjen a napra!* (O. NAGY GÁBOR: 1976. 708.)

Azt jelenti, hogy 'ha valaki...', s azt is: 'mindaz, aki...' E szempontból sajátos azoknak az idiómáknak a két változata, amelyek hol feltételes, hol vonatkozó kötőszóval állnak. A fenti példában:

(1a) *Ha vaj van a fejedén, ne állj a napra!* (O. NAGY GÁBOR: 1976. 708.)

2.1. A történetiségben van előzménye ennek a nyelvi megformálásnak, ilyenek a „ha ki” kezdetű mellékmondatok. Forrásuk a Vulgátában a „si quis” kezdetű szerkezet. Ezek eredete a görög kötőszó, a „hos(tis) an” / a koinéban: „hos(tis) ean” / a vonatkozó mellékmondatokban, amelyeknek feltételes jelentésük is van: 'aki csak' = 'ha valaki'. (Köszönöm Benyik György szíves nyelvi eligazítását.)

Hasonlít ehhez az (1)-hez a következő szerkezet, elől álló főmondatral:

(2) „Azért hiszel, mert látsz? Boldog, *aki nem lát és mégis hisz.*” (Jn. 20, 29.)

Értelmezésében a megengedés = az ellentéttel kombinált feltételesség: 'ha valaki nem lát, és mégis hisz'. Sőt így is: 'mindaz, aki nem lát, és mégis hisz'.

2.2. Beágyazódva, egészében indoklásként:

(3) „Ne tiltsátok meg, mert *aki nincs ellenetek, az veletek van.*” (Lk. 9, 50.)

Értelme: 'ha valaki nincs ellenetek, az veletek van.' A kitett utalószó kissé korlátozza a jelentést: arra személyre, akiről előzetesen szó volt. Az ige + argumentum – argumentum + ige megfordítás szerepe fontos (lásd később).

2.3. Két ilyen szerkezet együttese, párhuzammal és ellentéttel:

- (4) „*Aki felmagasztalja magát, azt megalázzák, aki pedig megalázza magát, azt felmagasztalják.*” (Mt. 23, 12.)

Azaz: 'Ha valaki felmagasztalja magát', illetve: 'Mindazt, aki felmagasztalja magát...'

2.4. Az előző szerkezethez hasonlít az alábbi:

- (5) „*Neked adom a mennyek országa kulcsait. Amit megkötsz a földön, az a mennyben is meg lesz kötve, és amit föloldasz a földön, az a mennyben is föl lesz oldva.*” (Mt. 16, 19.)

Azaz: 'Ha valamit...' és 'ha valamit...'. Felhívjuk a figyelmet a chiasztikus szerkezetre (*amit megkötsz a földön – az a mennyben is meg lesz kötve, és amit föloldasz a földön – az a mennyben is föl lesz oldva*); erre később visszatérünk.

2.5. Az evangéliumok textusában gyakori jelenség, hogy a párhuzamos és ellentétes tartalmú szerkezetek sorozatokba rendeződnek. Pl. az alábbi versekben előbb vonatkozó, majd feltételes mondatok sorakoznak, a feltételesek második személyben fogalmazva. (A számunkra fontos kötőszókat kiemeltük.)

- (6) Aki tehát csak egyet is eltöröl e legkisebb parancsok közül, és úgy tanítja az embereket, azt igen kicsinek fogják hívni a mennyek országában. Aki viszont megtartja és tanítja őket, az nagy lesz a mennyek országában.

Ezért mondom nektek: *ha* igazságotok nem múlja felül az írástudókét és a farizeusokét, nem juttok be a mennyek országába.

- (7) Hallottátok, hogy a régiek ezt a parancsot kapták: Ne ölj! Aki öl, állítsák a törvényszék elé.

Én pedig azt mondom nektek: már azt is állítsák a törvényszék elé, aki haragot tart embertársával. Aki embertársát ostobának nevezi, állítsák a nagytanács elé. Aki azt mondja neki, hogy te bolond, méltó a pokol tüzére.

Ha tehát ajándékot akarsz az oltáron felajánlani, és ott eszedbe jut, hogy embertársadnak valami panasza van ellened,

hagyd ott ajándékodat az oltár előtt, s menj, előbb békülj ki embertársaddal, aztán térj vissza és ajánld fel ajándékodat. (Mt. 5, 19–24.)

2.6. Eddigi szempontjainkhoz kapcsolunk még egyet: számos olyan jézusi mondást (a továbbiakban: *logion*) szoktak idézni, amelyek vizsgálhatók önmagukban is, a szövegkörnyezetükben is. Ilyen *logion*ok és szöveghelyek elemzésével zárjuk ezt a gondolatmenetet: két szerkezetet és részben egyező, részben különböző jelentéseket, ezeknek a jelentéseknek a képzésében érvényesülő tényezőket vizsgálunk meg. Példánk az evangéliumok öt helyén fordul elő, kétféle sorrendben:

- (8) Sokan lesznek elsőkből utolsók és utolsókból elsők. (Mt. 19, 30.)
(9) Így lesznek az utolsók elsők, az elsők meg utolsók. (Mt. 20, 16.)

Arra a kérdésre, hogy a gondolatmenetünkben az elemzendő szintaktikai szerkezet, a feltételes jelentésű vonatkozó szerkezet a legutóbbi példában érvényes-e, válaszolhatnánk azzal, hogy ugyanazt a helyet a magyar fordítások hol participiumokkal, hol vonatkozó formában fogalmazzák meg. Választhatnánk azt a megoldást is, hogy idéznénk az evangéliumok egyazon fordításának olyan helyeit, amelyekben vonatkozó szerkezetek váltakoznak jelen idejű participiumokkal (olykor mellénevekekkel), például a Hegyi beszéd nyolc boldogság-sorozatában.

Ha a fenti szerkezeteket vonatkozó megfogalmazásban képzeljük el, érdekes változtatások következnek be: **Sokan lesznek utolsók, akik elsők voltak, és elsők, akik utolsók voltak.* = **Sokan, akik elsők voltak, utolsók lesznek és akik utolsók voltak, elsők lesznek.* (A megfordítás hasonló átfogalmazásától e helyt eltekinthetünk.) Mint látható, itt is chiasztikus marad a kompozíció.

Itt jegyezzük meg: folyamatosan szem előtt tartjuk a továbbiakban, hogy a két részre tagolóddó közlésekben különös figyelemmel tekintünk a mindenkori második (be-fejező) oldalra. Azért is, mert a népi mondások szerint „a végén csattan az ostor”, nem mindegy, „kié az utolsó szó”; s nem utolsósorban azért is, mert számos példabeszéd, jézusi tanítás gondolatmenetében a tulajdonképpeni elbeszélés végén, azt követően áll egy összefoglaló értelmű, a tanulságokat is levonó, a gyakorlati etikai tanítást megfogalmazó logion. A (8) példa azt summázza, amit Jézus válaszol Péter kérdésére; a (9) példa pedig a szőlőmunkások bérééről szóló példabeszédet zárja.

3. Implikációk és vonatkoztatások

A vonatkozó szerkezetek implikációs jelentésére a magyar idiómák mellett feltűnethetjük volna a klasszikus irodalmi példák közül Vergilius Aeneisének azt a részletét, amelyben Aeneas idézi Didónak a trójai ostrom történetéből a faló ellen tiltakozó Laokoön mondatát: *quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes.* ('Bármilyen is az, félek a görögöktől, ha ajándékot hoznak is.' A mellékmondat, kissé régiesen: **ha kik ajándékot hoznak is.*) Ez – a feltételessel rokon – megengedő szerkezet a latinban participium imperfectummal áll; az igenévi alakra visszatérünk. Lehetne a magyarban a mellékmondat szerkezete **még akik ajándékot hoznak is* vagy **még ha ajándékot hoznak is* formájú. Idézhetnénk Dante Commediájának egyik legismertebb frázisát, a Pokol feliratát: „*Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel!*” (Ez Babits fordítása, az eredetiben: *Lasciate ogni speranza, Voi, che entrate!*, a hangzásban, ritmikai okokból: „*Lássát' onnyi szperánce, voi, k'entráte!*”) A toszkán (majd mai olasz) tagmondatok szórendjében elől áll a főmondat, s a mellékmondat a megszólítást követi. A szállóigévé vált megnyilatkozásban magyarul lehetne az indítás például **Ha itt belépsz... is.*

A generatív (más megnevezéssel: strukturális) grammatikában É. KISS KATALIN (2002.) a vonatkozó szerkezeteket ilyen szempontból nem vizsgálja, jöllehet 60.a (98) és 38. (244) példáiban ilyen idiómákat szerepeltet. KENESEI ISTVÁN (1992.) és É. KISS KATALIN (1998.) is hoz vonatkozó példákat. Arra koncentrálnak, hogy pontosan leírják: a fej NP-je mint utalószó és mint rejtett elem milyen feltételekkel jelenik meg; nem kutatják azonban a lehetséges feltételes szemantikai tartalmat. Az ELTE Magyar Grammatikájában HAADER LEA (2000.) ugyancsak nem vet számot a vonatkozó és a feltételes tartalmak kereszteződésének kérdéseivel. 1988-ban, a budapesti nyelvészkongresszuson

hangzott el az az előadás, amely legutóbb foglalkozott a témával, megjelent a *Nyr.* 1992-ben. (NAGY L. J.: 1988 / 1992.)

3.1. A nyelvi megközelítéstől a retorika szempontjaiig úgy jutunk, hogy tüzetesen elemezzük a fentebb idézett passzusokat, s rendszeresen szemügyre vesszük a jelentésképzés tényezőit. Tamás apostolnak szólva mond Jézus elöl álló főmondatlal hasonló szerkezetű megnyilatkozást, mint az Aeneis részlete. (Jegyezzük meg: igen ismert a Hegyi beszéd nyolc boldogságának pozitív megfogalmazásában ez a „*Boldogok...*” kezdetű szerkezet.) A logion jelentőségét növeli, hogy ezzel a frázissal fejeződött be eredendően János evangéliuma. Utána következnek: „*Jézus még sok más csodajeleket is mutatott tanítványai előtt, amelyeket nem jegyeztek föl ebben a könyvben. Ezeket azonban följegyezték, hogy higgyétek: Jézus a Messiás, az isten fia, s hogy a hit által életetek legyen az ő nevében.*” (Jn. 20, 30-31.)

(2) „Azért hiszel, mert látsz? Boldog, aki nem lát és mégis hisz.” (Jn. 20, 29.)

A vonatkozó kötőszó indította szerkezetnek elvárástörő / megengedő tartalma van, s bármelyiket vegyük is, a jelentésnek eleme lesz a feltételeesség. A mellérendelésben az első tagmondatból induló elvárások törléséről van szó, az alárendelésben pedig arról a feltételről, amelynek ellenére érvényes a folytatás: *mégis hisz*. A 'mindaz, aki nem lát, és mégis hisz' értelmezésnek a fontossága nyilvánvaló a küzdő egyház számára. Ha előzményével együtt vizsgáljuk a szerkezetet, akkor egyrészt a retorikából ismert chiazmus tűnik ki az ígétővekben (*hiszel – látsz: / nem / lát – hisz*), másrészt pedig az, hogy a párhuzamos kompozícióban a „*Boldog*” főmondat utáni frázis mint egész indoklás, hiszen az „Azért hiszel, mert látsz?”-szal szemben áll, hogy „*Boldog* ('azért, annak ellenére'), aki (ha) nem lát és mégis hisz”. Itt a magyar mondatban szükség van a kapcsolásra, nem könnyen volna elfogadható valamiféle **Boldog, nem lát és mégis hisz* megfogalmazás.

Ha általánosabban, a teológiai szempontok szerint tekintjük a vizsgált idézetet, akkor még inkább kiemelhető a második rész hangsúlyozottsága, a *hit* fontossága. Eszerint nem az a legfőbb, hogy látja-e Jézust (az adott evangéliumi szituáció valóságában) valaki, vagy nem; hanem az, hogy hisz-e vagy sem. A hit az tehát, ami alapfeltétel: '*Ne azért higgy, mert látsz!*'

A szubvilágalkotó modális *Boldog* után áll a vonatkozó szerkezet, így ez a minősítő szerepű predikátum választja el egymástól a chiazmus két oldalát. A szó szemantikai tartalma önmagán túlmutató teológiai tanítást rejt a terminusban, hiszen a mennyország lakói a boldogok, s a szentek boldoggá avattnak. A megformált tanítás lényege tehát: aki hisz, boldog (lesz) a túlvilágon.

Ugyancsak tagadással indul és indoklásként áll az alábbi szerkezet:

(3) „Ne tiltsátok meg, mert aki nincs ellenetek, az veletek van.” (Lk. 9, 50.)

Jellemző, hogy a két explicit elem, az utaló *az* és a kapcsoló *aki* konnektor szorosabb vonatkozó értelmezéshez vezet. (Jézus „*Ne tiltsátok meg...*” bevezetése indíthat bennünket arra, hogy feltételezzünk valamiféle „**Ne azért higgy, mert látsz...*” típusú, tagadással bevezetett gondolatot.) Az előző példához hasonlóan a vonatkozó mellékmondatban itt is tagadó szerkezet áll, s így a tagadó főmondat után erősen retorikus az újabb tagadás, ezzel nyomatékosítja a magyarázat a folytatás igazságát: „*az veletek van.*”

A kitett *az* utalószó szemantikája követheti a megelőző, a történetben hivatkozott személy alakját is (ő nem Jézus követőjeként űz ki ördögöket a megszállottakból).

Az ok-okozat feltételes tartalma a vonatkozó szerkezetben egyértelmű, jelentése: 'ha valaki... – akkor az...' Az egyedi esetre így általános érveléssel ad eligazítást Jézus.

Fentebb jeleztük, hogy a *nincs ellenetek: veletek van* kereszteződés chiasztikus érteleme releváns. Ennek szintaktikai eszköze a nyomatókolás: az elsőben a hangsúly a *nincs* igén, a másodikban a *veletek* argumentumon érvényesül. Ez a retorizáltság hozzájárul a kettős tagadó szerkezet hatásához, s chiazmus második párosának mondandóját emeli ki, azt, hogy tudniillik „veletek van”.

A feltételes tartalmú vonatkozó mondatok sorrendi megfordításai chiazmust eredményeznek:

- (4) „*Aki felmagasztalja magát, azt megalázzák, aki pedig megalázza magát, azt felmagasztalják.*” (Mt. 23, 12.)

(Megjegyzés: a korábbi fordításokban szereplő szenvedő szerkezetekből: *megaláztatik – felmagasztaltatik* meggyőzően érződött az 'úgy bánnak vele' jelentés, azaz az illetőnek nincs lehetősége befolyásolni, mi lesz vele. A cselekvő forma ehhez képest megerősíti, hogy mások „teszik helyére” az embert: akkor is, ha megalázza, akkor is, ha felmagasztalja magát.)

A feltételes tartalom az ok-okozat szerkezetében az egyén önmagát menedzselő marketingcselekvése és annak következménye, illetve az ilyen tevékenység tudatos kerülése és annak következménye között érvényesül. Mindkét esetben jellemző az időtétnyező: az egyén tevékenysége után, azt követően – a leírásban sorrendben utána – jön az okozat. Az explicit névmások implicit névmásokkal egészíthetők ki: 'Aki felmagasztalja magát mások, a környezete előtt, azt megalázzák mások; aki pedig megalázza magát mások, a környezete előtt, azt felmagasztalják mások'. Mind a megalázás, mind a felmagasztalás mint következmény érvényesülhet a jézusi tanítás szerint már e földön, de feltétlenül érvényes lesz a túlvilágon: az lesz a vége, hogy megalázzák, illetve felmagasztalják az egyént, a magatartásától függően.

Kettős chiazmus valósul meg a szerkezetben: mindkét részében egy-egy, s ráadásul a két rész együttese mint egész is chiasztikus. Az első részben a nominatívusz – akkuzatívusz : akkuzatívusz – nominatívusz sorozat az implicit többes szám harmadik személyű nominatívusszal egészül teljessé; a második pedig ennek az esetsornak a megismétlése: *aki – magát: azt – (ők)*. Az igealakokban a tövek chiazmusa és a ragok váltakozása együttesen érvényesül: *felmagasztalja (ő) – megalázzák (ők): megalázza (ő) – felmagasztalják (ők)*. Az tehát nem fontos, ki alázza meg, ki magasztalja fel az egyént: ezért implikálódik a (tartalmilag egyébként is üres) névmás.

Vizsgáljuk most a szerkezet egészének tartalmát, s érvényesítsük itt is a második rész nyomatókosabb voltának hipotézisét. Ekkor azt kapjuk, hogy a két lehetséges magatartás közül a maga *megalázása* következményként az illető *felmagasztaltatását* ígéri: ez tehát az a magatartás, amit az adott sorrend fontosabbnak, azaz kívánatosnak tart. Ilyen módon a jézusi logion magával a sorrenddel nyomatókosítja a *megalázkodás* tanácsos voltát.

Ugyancsak kettős, illetve hármas kompozícióban van jelen chiazmus a feltételes tartalmú vonatkozó szerkezetben:

- (5) „Neked adom a mennyek országa kulcsait. Amit megkötsz a földön, az a mennyben is meg lesz kötve, és amit föloldasz a földön, az a mennyben is föl lesz oldva.” (Mt. 16, 19.)

A fentebb jelzett tartalmak közül újabb részletek explikálódnak Máté evangéliumának ebben a sokat idézett passzusában: a *meg lesz kötve* és *föl lesz oldva* mindkét esetben az időviszonyra, azaz az előzményét követő, az előzményét mint feltételét igénylő jelenségre vonatkozik. A logion jól értelmezhetően érvényesíti a második rész hangsúlyozottságának elvét: a *mennyben is* érvényes mind a megkötés, mind a föloldás; ha pedig a mondás második részét mint egészét nyomatékoljuk, akkor ebből láthatóvá válik: lényegében a bűnök megbocsáthatóságának, azaz mind a földön, mind a mennyben érvényes megbocsátásának gondolata a hangsúlyosabb. A teológiai következmény pedig: Isten bűnbocsátó jósága a fontosabb; – fontosabb annál, hogy a megkötéseket (meg nem bocsátott bűnöket, egyházi büntetéseket, kiátkozást stb.) is érvényesnek ismeri el.

A chiazmus sorrendi kereszteződése komplex módon vegyíti a párhuzamokat és az ellentéteket: párhuzamos az *amit – az, amit – az*; ugyancsak az *a földön – a mennyben is – a földön – a mennyben is* (itt az *is* nyomatéka hozzáadódik); hasonlóképpen a *verbum finitum – adverbialis frázis – verbum finitum – adverbialis frázis* sorozat. A váltakozás indoka az, hogy a földön lejátszódó (második személyű) cselekvés szabja meg a mennyben való érvényességet, kiindulópontja tehát annak, mi történjék (*lesz* + határozói igénévvel) a mennyei megítélésben: maguk a cselekvések is váltakozások. Ugyanakkor a logion két felében a sorrend kereszteződik: a *megkötsz – a földön: a mennyben is – meg lesz kötve* és *föloldasz – a földön: a mennyben is – föl lesz oldva*, azaz az *ige – lokatívusz: lokatívusz – ígés kifejezés* alkot chiazmust.

3.2. Az evangéliumok textusának mondatláncában együttesen is szerepelnek vonatkozó és feltételes mondatok. A két idézetben újabb tanulságokat remélünk. Mint az adatokból nyilvánvaló, a részegészek is egymást követik, ilyen módon a részek és az egészek vizsgálata metodikailag megfelel a fentebb követett gyakorlatnak: a (6)-nak folytatása a (7).

- (6) Aki tehát csak egyet is eltöröl e legkisebb parancsok közül, és úgy tanítja az embereket, azt igen kicsinek fogják hívni a mennyek országában. Aki viszont megtartja és tanítja őket, az nagy lesz a mennyek országában.

Ezért mondom nektek: *ha* igazságotok nem múlja felül az írástudókét és a farizeusokét, nem juttok be a mennyek országába. (Mt. 5, 19–20.)

Az első két versben Jézus új törvényének tanítása áll a középpontban. Köztük következtető főkapcsolás van (*ezért*), de ehhez formai különbség járul: az első részben vonatkozó mellékmondatok párhuzama (és ellentéte) vezet be a *kicsi – nagy* ellentétét (ezt jelzi a *viszont* kötőszó is); a másodikban a feltételes szerkezetben második személyű formák állnak (*igazságotok, nem juttok be*). Ez a vonatkozó harmadik személy – feltételes második személy az idiómák változataira emlékeztet. Ezenkívül a második verset nyomatékosítja az „Ezért mondom nektek...” bevezetés is.

Ez a harmadik személy / második személy változtatás többféle következtetésre vezethet: például feltételezhető a mindvégig harmadik személyben megformált nyelvi

kompozíció. Csak a huszadik verset véve: **Ezért mondom nektek: akinek az igazsága nem múlja felül az írástudókét és a farizeusokét, az nem jut be a mennyek országába.* A (feltételes tartalmú) vonatkozó mondat és a feltételes mondat különbsége azonban mélyebb megkülönböztetésre nyújt lehetőséget: a 19. versben a kétféle tanítás szembeállításának eszközei a párhuzamos vonatkozó mellékmondatok (és főmondataik); a 20. versben a feltételes szerkezetben a retorika tagadva bizonyító megoldásai érvényesülnek: *ha ...nem múlja felül... – nem juttok be...* Jézus az ószövetségi törvényeknek nem a megszegéséről, hanem teljesebb érvényesítéséről beszél ebben az értelemben.

A 19. versnek a szembeállítása a kétféle lehetséges törvény kétféle lehetséges tanításának ellentétét tartalmazza. Az a fontos benne, milyen tanítási módot milyen tanítási móddal állít szembe Jézus: az ellentét másodikként vázolt pólusán az ószövetségi törvénynek nem szükséges egyetlen részletét sem megváltoztatni: aki „megtart és tanít” akár „egyet is a legkisebbek közül”, „az nagy lesz a mennyek országában”. A másodikként, kívánatosként hirdetett tanítás a nyelvi megfogalmazásban Jézus tanítványainak igazságát a farizeusok és írástudók igazságával állítja szembe.

A feltételes szerkezet második személyűsége magának a megszólításnak az élőbbeszbéli hatékonyságával is jellemezhető. A harmadik személyben, általános érvénnyel leszögezett elvből a Tanító praktikus következtetést von le: a közvetlenül mellette álló tanítványokhoz szóló gyakorlati tanítást formál belőle.

A 21–24. versben is előbb vonatkozó, majd feltételes szerkezeteket olvashatunk.

- (7) Hallottátok, hogy a régiek ezt a parancsot kapták: Ne ölj! Aki öl, állítsák a törvényszék elé.

Én pedig azt mondom nektek: már azt is állítsák a törvényszék elé, aki haragot tart embertársával. Aki embertársát ostobának nevezi, állítsák a nagytanács elé. Aki azt mondja neki, hogy te bolond, méltó a pokol tüzére.

Ha tehát ajándékot akarsz az oltáron felajánlani, és ott eszedbe jut, hogy embertársadnak valami panasza van ellened,

hagyd ott ajándékodat az oltár előtt, s menj, előbb békülj ki embertársaddal, aztán térj vissza és ajánld fel ajándékodat. (Mt. 5, 21–24.)

Fentebb, a 19. versben a kétféle tanításról szóltak a vonatkozó mondatok; itt a 21. vers vonatkozó szerkezete a mózesi kőtábla parancsát idézi, a 22. pedig – a nyomatékos „Én pedig azt mondom nektek...” bevezetéssel – hármassal vonatkozó kompozíció párhuzamában az új parancsolatot hirdeti. Ebben a retorikus fokozásban klimax és antiklimax együttesen érvényesül: „a törvényszék elé” – „a nagytanács elé” állítás egyre erőteljesebb sora után az áll: „méltó a pokol tüzére”; ugyanakkor a „haragot tart” – „ostobának nevez” – „azt mondja neki, hogy bolond” szemantikailag egyre csekélyebb fokú.

A folytatásban a feltételes mellékmondatok tömbje a 23., a főmondatok a 24. versbe kerültek. Az előzőben a mellékmondatok hármassal szintaktikai tagolódását követi a főmondatok ugyancsak hármassal tagolása: *ajándék – eszedbe jut – panasz / hagyd ott – menj, békülj ki – térj vissza és ajánld föl.* Mindkét versben személyesebbé, így hatásosabbá is teszik a gondolatot a második személyű szóalakok (*akarsz, eszedbe, embertársadnak, ellened; hagyd, ajándékodat, menj, békülj, térj, ajánld, ajándékodat*).

Ami pedig a szövegszintaktikai beágyazásokat illeti, az imént elemzett vonatkozó / feltételes kettősség helyett a régi parancs / Jézus parancsolata kettősség lehet érvényes: „Hallottátok, hogy a régiek ezt a parancsot kapták” / „Én pedig azt mondom nektek”. Magától értetődik, hogy a feltételes részt is Jézus mondja, az Ő új szemlélete jelenik meg benne.

Ha összevetjük a két idézett helyet, arra a következtetésre juthatunk, hogy a 19–20. vers és a 21–24. vers párhuzamos szerkesztésű mind a vonatkozó-feltételes sorrend, mind a harmadik-második személyben megformálás egymásutánja szempontjából. Közösek abban is, hogy részleteik a régi és az új tanítás szembeállításában a mindenkori második, befejező helyen álló jézusi elveket és gyakorlati tanácsokat nyomatékosítják. A vonatkozó szerkezetek általánosabb, elvibb megközelítéseket, a feltételes szerkezetek személyre szólóbb, mindennapibb mondanót hordoztak. Közösek voltak abban is, hogy a vonatkozó mondatok is, a feltételes mondatok is ok-okozati tartalmakat fejeztek ki.

4. Az elsők és az utolsók: a szintaxistól a retorikáig

Az elsők és utolsók logionjainak példa lexikai tartalma önmagukban véve azonos, a megformálás azonban sorrendileg kétféle. Őt előfordulásából három (Mt. 19, 30., Mk 9, 35., 10, 31.) az „elsők”-kel kezd, kettő (Mt. 20, 16. és Lk. 13, 30.) az „utolsók”-kal. Ahhoz, hogy vizsgálatainkat rendszeresen végezzük, előbb a nyelvi, aztán a retorikai, végül pedig a pragmatikai megközelítést választjuk. Ezért tüzetesen szemügyre vesszük mind az öt szöveg helyet, az evangéliumok szokásos sorrendjét követjük.

4.1. A chiazmus első előfordulása:

(8) Sokan lesznek elsőkből utolsók és utolsókból elsők. (Mt. 19, 30.)

Amint FÓNAGY IVÁN (1999.) írja, a chiazmus agresszív verbális cselekedet: az első – gyakran ellentétet hordozó – páros a megfordításban keresztesződő módon ismétlődik. A kétféle irány ugyanannyira lehetséges: a változandóság áll az idézett passzus közép-pontjában. Viszonylag könnyen érthető a megfordítás, mert a kétféle változás nem ugyanazokra érvényes, vagy legalábbis nem ugyanabban az időintervallumban igaz. A fentebb már ismertetett hipotézisünk szerint a keresztesződés sorrendi helyzetében a másodikként álló frázis a fontosabb: ebben az értelemben 'az utolsókból elsők lesznek' az a kijelentés, amiért egyáltalán mondja a szövegmondatot a megfogalmazója.

A lexikai és szintaktikai viszonyok nem adnak magyarázatot arra, hogy az „elsők” és az „utolsók” milyen tekintetben érvényes rendre utal, például térben, időben, szociális vagy anyagi helyzetben-e. Emiatt a szemantikai vizsgálat nélkülözhetlenné teszi a kontextus figyelembevételét. Máté evangéliumában közvetlenül ez előtt a logion előtt Péter kérdésére („Mi elhagytunk mindent, és követtünk téged, mi lesz hát a jutalmunk?” Mt. 19, 27.) válaszol Jézus: „És mindenki, aki elhagyta házát vagy testvéreit, apját vagy anyját, gyermekeit vagy földjeit az én nevéért, a százszorosát kapja, és megörökli az örök életet.” (19, 29.) Azaz Péter és minden társa elhagyta mindenét, s ezért „a százszorosát kapja, és megörökli az örök életet.” Rájuk így a 'szociálisan első és a mindenét elhagyó utolsó', valamint 'a mindenét elhagyó utolsó és a mennyben első' keresztesződése vonatkozik. Pontosabban van időviszony is (előbb elhagyták mindenüket, s később, a

túlvilágon ülnek majd tizenkét trónon), s van ebben 'szociális térbeli' „utolsó és első” tartalom is. Ilyen módon a hipotézisünk igazolódik: Péter (és minden társa) számára az az igazi válasz, hogy „elsők lesznek”. Általánosabban pedig: az idők folyamán megváltozhat a szociális helyzet és az értékrend, tehát nincsenek 'örök első' és 'örök utolsó'.

4.2. Néhány verssel később megfordul a sorrend; a fentebb mondottakat érvényesítjük itt is.

(9) Így lesznek az utolsó első, az első meg utolsó. (Mt. 20, 16.)

Más és más az „utolsó” és „első” tartalmi töltése az alakzat első párosában, illetve a másodikban a szövegmondatok sorában. Ez előtt a passzus előtt a szőlőmunkások béréről szóló példabeszéd található. A történet szerint *expressis verbis* kétszer is jelen van az „utolsó” és az „első” kifejezés, sorrendjük azonban kereszteződik. A kora reggel megfogadottak az első, a délután csupán egyetlen órára dolgozni küldöttek az utolsó. A gazda rendelkezésében van a megfordítás: „fizesd ki a bért, az utolsókon kezdve az elsőig”. Ez tehát időrendben érvényes a 16. vers szövegmondatában: az „utolsó” = 'utoljára jöttek', „első” = 'először a bért kapók'; „első” = „először munkába állók” és „utolsó” = 'utoljára bért kapók'. Kifejtve: akik utolsókként kezdtek munkába, elsőkként kapják meg a bérüket; akik pedig elsőkként álltak munkába, utolsókként kapják meg a bérüket.

A kontextuális érvelés után tekintsük a sorrend és az információ fontosság összefüggését tételező hipotézisünket: eszerint „az első... utolsó” (tudniillik lesznek) arra vonatkozik, hogy akik elsőkként álltak munkába, időrendben utolsókként kapják a bért. Így és csakis így van lehetőségük arra, hogy viszonyítsák a bérüket a kevesebbet dolgozóéhoz: mert előttek fizetett a vincellér azoknak. A történetben a felháborodásra azonban nem ez az igazi ok: a zúgolódók a bér mennyiségét tartották kevésnek a kevesebbet dolgozókkal összehasonlítva, nem pedig azt, hogy mikor jutottak hozzá. A többszörös mennyiségű munkáért többszörös bért várók csalódása tehát nem az, hogy kevesebbet kapnak a megalkudottnál, vagy akár ők utolsókként kapnak, azaz kevesebbet kapnak másoknál. Azt tartják igazságtalannak, hogy több munkáért ugyanannyi bért kaptak.

Eszerint a chiazmus a nyelvi-szemantikai szinten nem többre érvényes, mint a bérek fizetésének sorrendjére, s ez nem változik a kontextus értelmezésében sem. Akkor hát a logion azt hangsúlyozza, hogy az adott példabeszédben ugyanaz a bér, azaz a mennyei örömben részesülés vár mindazokra, akik üdvözülnek. Tehát ha „utolsókként” térnek is meg, a mennybe juthatnak.

Érdemes egy pillantást vetnünk a Mt. 19–20. fejezetre is. Ha ugyanis rendre végigtekintjük a benne szereplő témákat, a következő sorozatot találjuk. Jézus előbb a férfi és a nő kapcsolatára vonatkozó tanítást világítja meg, s a szöveg azzal fejeződik be: „Aki el tudja fogadni, fogadja el!” Ezt a kisgyermek megáldása követi, azzal zárva: „ilyenek a mennyek országa”. Ez után áll az örök életre vonatkozó kérdés-válasz, majd a parancsolatok megtartásán kívül a vagyon önzetlen szétosztásának követelménye, s az a passzus, hogy nehéz a gazdag embernek az isten országába jutni. A sort Jézusnak az a mondata zárja: Istennél lehetséges az üdvözülés. Ekkor következik Péternek fentebb idézett kérdése, s a (8), majd a példabeszéd és a (9). Mindez után Jézus megígéri halálát és feltámadását. Zebedeus fiainak anyja kéri, hogy fiai lehessenek a mennyben Jézus

mellett, erre azonban Jézus nem tesz ígéretet, hanem arról szól, hogy aki naggyá akar lenni, az szolgáljon sokakért. A fejezet azzal zárul, hogy Jézus meggyógyítja a vakokat, s ezek követik őt.

Ha végiggondoljuk, arról van tehát szó, hogy a mennyek országába jutáshoz az első követelmény a parancsolatok megtartása, a második a gyermeki lelkület, a harmadik az önzetlen szeretet új parancsának követése, a negyedik követelmény, hogy isten segítse az üdvözülőt, az ötödik, hogy az utolsónak (bármilyen tekintetben legyenek is utolsók) nem kell félniük: elsők lehetnek, azaz üdvözülhetnek. A 20. fejezetben a szőlőmunkások bérért tárgyaló példabeszéd az üdvözülés sorrendi kérdéséről szól, majd Jézus halála és feltámadása példaként hangzik Zebedeus fiainak anyja számára, a szolgálás az üdvözülni szándékozók számára. A két fejezet együttese tehát az üdvözülésről szól: a 19. a mennyekbe jutás követelményeiről, a 20. pedig arról, hogy az örök boldogság közömbös az időrendre nézve, a túlvilági boldogság ára mindenkor az evilági szenvedés. A vakok látásának visszaadásában is van szimbolikus értelem: miután visszanyerik látásukat, követik Jézust.

A fentiek fényében a (8) és (9) kétféle sorrendje kétféle értelmű: az első vigasztalja, biztatja az üdvözülni vágyókat; a második pedig ezt erősíti meg az örök boldogság lehetőségének mindenre érvényes frázisával.

4.3. Alakzatunknak a harmadik előfordulása csupán az egyik oldalát hozza:

(8a) „Ha valaki első akar lenni, legyen a legutolsó és mindenki szolgálja.” (Mk 9, 35.)

Ha teljes chiazmussá alakítjuk a szerkezetet az értelmezés számára, a következőt kapjuk: **Ha valaki (utolsóból) első akar lenni, legyen (elsőből) a legutolsó... Hogy az előbbieket szerint eljuthassunk a „első” és az „utolsó” fogalmi tartalmához, forduljunk a szövegkörnyezethez. Mk 9, 33. és 34. után áll a vizsgálandó: „Kafarnaumba értek. Amikor már otthon voltak, megkérdezte tőlük: »Miről beszélgettetek az úton?« Hallgattak, mert egymás közt arról tanakodtak az úton, hogy ki nagyobb közülük. Leült, odahívta a tizenkettőt, s így szólt: »**Ha valaki első akar lenni, legyen a legutolsó**, mindenkinek szolgálja.«” Így az „első” azt jelenti, hogy 'a többi tanítvány közül nagyobb, elsőbb'; az „utolsó” bizonyára 'nem első', a „legutolsó” pedig arra utalhat, 'aki nem törekszik előtérbe, sőt készséggel szolgálja minden társát'.*

Nem nélkülözi a tanulságokat az sem, hogy Márk evangéliumában a folytatás kétszer is chiazmussal érvel. Az első a gyermek példája, benne komplex módon szerkesztett alakzattal: „Aki befogad egy ilyen gyereket az én nevemben, engem fogad be. Aki pedig engem befogad, nem engem fogad be, hanem azt, aki küldött engem.” (Mk 9, 37.) Az első szövegmondat az igekötő–ige megfordításon kívül az ige + argumentum(ok): argumentum + ige kereszteződését tartalmazza, a második kettős párhuzamba épít chiazmust. Párhuzamos ugyanis az állítás és a tagadás (engem fogad be – nem engem fogad be), s az akkuzatívuszok és igék chiasztikusak a másik részben (azt 'fogadja be' – aki küldött engem). A kizáró ellentét a nem – hanem tengelyen párosul az *engem + ige – ige + engem* megfordítással: engem / nem engem fogad be – hanem azt, aki küldött engem. A folytatásban a Mk 9, 38–40. újabb chiazmusa a fentebb vizsgált Lk. 9, 50. parafrázisa: „Ekkor János szólalt meg: »Mester, láttunk valakit, aki ördögöt űzött a nevedben. Megtiltottuk neki, mert nem tartozik közénk.« Jézus így válaszolt: »Ne tiltsátok meg neki!

Aki a nevemben csodát tesz, nem fog egykönnyen szidalmazni. Aki nincs ellenünk, az velünk van.«” A fő különbség az „Aki a nevemben... szidalmazni.” betoldása, a kisebb jelentőségű variáns az „ellenetek” – „ellenünk” és a „veletek” – „velünk” személybeli különbsége. A többes szám első személyű alak Jézust és tanítványait egy közösségbe foglalja.

4.4. Az alakzatunk negyedik előfordulása az elemek sorrendjében azonos, szövegösszefüggésében hasonlít a fentebbi (8)-hoz:

(8c) „Sokan lesznek elsőkből utolsók és utolsókból elsők.” (Mk 10, 31.)

Az előzményeket az üdvözülés témája és Péter megszólalása jelenti: „Ezek szerfölött csodálkoztak és egymás közt kérdezték: »Hát akkor ki üdvözülhet?« Jézus rájuk nézett, és folytatta: »Embernek ez lehetetlen, de az Istennek nem. Mert az Istennek minden lehetséges.« Ekkor Péter megszólalt: »Nézd, mi mindent elhagytunk, és követtünk téged.« Jézus így válaszolt: »Bizony, mondom nektek, mindenki, aki értem és az evangéliumért elhagyja otthonát, testvéreit, anyját, apját, gyermekeit vagy földjét, százannyit kap, most ezen a világon otthont, testvért, anyát, gyermeket és földet – bár üldözések közepette –, az eljövendő világban pedig örök életet.«” (Mk 10, 26–30.)

Az „elsők” tehát legalábbis valamiféle földi javakkal és szociális kapcsolatokkal rendelkeznek: ezt hagyták el Péterék: ennek révén váltak „utolsókká”. A jézusi ígéret csak üldözések közepette kínál otthonért (másik) otthont stb., főként az eljövendő világban érvényes a kompenzáció. Jézus chiasztikus szövegmondata így első megközelítésben evilági megnyugtatást, átvitt értelemben – és talán még bizonyosabban – túlvilági boldogságot ígér. A befejező frázis fogja össze a lényegét: ’ti, akik hallgattok engem, utolsókból elsők lesztek’.

4.5. Az ötödik előfordulás a (9) sorrendjét hozza az üdvözülés kontextusában:

(9b) „És íme, vannak utolsók, akik elsők lesznek, és vannak elsők, akik utolsók lesznek.” (Lk. 13, 30.)

A szövegösszefüggés: „Valaki megkérdezte tőle: »Uram, ugye kevesen üdvözülnek?« Ezt válaszolta neki: »Igyekeztek a szűk kapun bejutni, mert mondom nektek, sokan akarnak majd bemenni rajta, de nem fognak tudni. A ház ura feláll és bezárja az ajtót, ti meg kint maradtok és zörgetni kezdtek az ajtón: Uram, nyisd ki nekünk! Akkor azt fogja nektek mondani: Nem tudom, honnan valók vagytok. Ti bizonygatók: A szemed láttára ettünk és ittunk, a mi utcánkon tanítottál. De ő megismétli: nem tudom, honnan valók vagytok. Távozzatok egy szálra, ti gonosztevők! Lesz sírás és fogcsikorgatás, amikor Ábrahámot, Izákot, Jákobot és a prófétákat mind az Isten országában látjátok, magatokat meg kirekesztve. Jönnek majd keletről és nyugatról, északról és délről, és helyet foglalnak az Isten országában.«” (Lk. 13, 23–29.) Ebben a megfogalmazásban az „utolsók” az Isten országától távoliakat, az „elsők” a mennybe jutókat jelentik. Ilyen módon a jézusi megnyilatkozás chiasmusa kétféle emberről szól: azokról, akik (még) nem tanítványai a Mesternek, és azokról, akik „a szeme láttára ettek és ittak, akiknek az utcáján tanított”. A szövegmondat első fele a nem tanítványok túlvilági boldogságát ígéri, a második pedig a Jézus földjén élőkre vonatkozik, akik kimarad(hat)nak a

mennyekből. Az előbbieket a mennybe jut(hat)nak; az utóbbiak azonban nem (feltétlenül), legalábbis az üdvözüléshez önmagában nem elég Jézus földijének lenni.

A tanulságok betű szerint is, átvitt értelemben is levonhatók: aki nem teljesíti Jézus parancsolatait, az nem jut el Isten országába. Ezért üdvözülhet bárki, aki – földrajzilag vagy eszmeileg – messziről érkezik: „utolsók”, de „elsők lesznek”. És megfordítva: bármennyit tud is Jézusról az „első”, ha nem követi a parancsolatokat, „utolsó lesz”, távolra kerül Isten országától. Mindkét esetben uralkodik az időbeli rákövetkezés, ez explikálódik is a vannak – lesznek kettősségében.

A „vannak..., akik... lesznek, és vannak..., akik... lesznek” szerkezete párhuzam, ebben a keretben jelenik meg a kereszteződés. A 'második rész fontosabb' elv értelmében a jézusi logion elsősorban figyelmeztetés: azoknak szól, akik hallgatják a Mestert, hogy „elsők” voltak bár, de nehogy „utolsók” legyenek. Ez a típusú megengedő értelem a két főmondat kezdő helyzetében érvényesül, átfogalmazva: *Vannak utolsók, ha kik utolsók (voltak) is, elsők lesznek, és vannak elsők, ha kik elsők (voltak) is, utolsók lesznek. A tagmondatok sorrendjének megfordításával: *Ha kik utolsók, elsők lesznek, és ha kik elsők, utolsók lesznek. Retorikai szempontból a hatás fontos eleme még az aposztrophé: „És íme...”

Logikai szempontból a „vannak..., akik” nem az univerzális, hanem az egzisztenciális kvantorral rendelkezik: fontos, hogy a hallgatók ne érezzék magukat bebiztosítva ('úgyis üdvözülünk'), sem pedig reményvesztetten ('úgysem üdvözülünk'). Azaz: az univerzális kvantor tagadása eredményez(het)i a 'vannak... akik' jelentést.

4.6. A fenti variánsokban számos egyezést és számos különbséget elemeztünk. Az „elsők” és „utolsók” fogalmi tartalma a szövegekörnyezetben volt feltárható, az alakzat értelmezése az adott szöveghelyen igazolta 'a második frázis a fontosabb' elvet. A megfogalmazások különböző retorizáltságúak, tanulságos bennük a vonatkozó megformált-ság általánosabb, a feltételes mondatforma személyhez szólóbb relevanciája.

5. A szállóigéktől a szöveg tanításáig

Még egy szempontot említettünk fentebb: a logionok jellemzője, hogy szállóigeszerűen szokás idézni őket. Ebből a szempontból tehát van egyfajta általánosabb értelmük: a kereszteződés szövegmondatai mint önmagukban álló kontextus nélkül idézett szemantikai entitások szembeállíthatók a kontextuális értelmezésű alakzatok értelmezésével. A fentebb idézett megfordítások mindegyike a dinamikus alakzat segítségével lelki készenlétre, tehát az elkényelmesedés, az elbizakodottság káros voltára hív fel. A jézusi logionok aktuális, azaz a textusban a kontextuális jelentésképző tényezőket feltáró értelmezésében feltűnő volt, hogy számos chiazmus elemeinek fogalmi tartalma sem volt megragadható a környezetükben érvényesülő információk nélkül. A környezetük nélkül, azaz önmagukban idézett jézusi mondások esetében a kijelentések tartalma nagymértékben általános, hatásukat a chiazmus teszi maradandóbbá.

A biblikus szövegben Jézus szavainak hatása szövegvilágot teremt, Northrop Frye fogalmazásában: „A Biblia nekem a szavak olyan együttese, amelynek révén a világot kozmosznak látom, vagyis rendnek, és az emberre úgy tekintek, mint akinek a természete megváltható, mint aki mégis jogosult a túlélésre.” (Idézi KULCSÁR SZABÓ ERNŐ: 1998. 90.)

Úgy véljük, a gondolatmenet legfőbb tanulsága az, hogy a szövegnyelvészet érveithez szervesen kapcsolódó retorikai és logikai megközelítés révén teljesebb értelmezéshez juthatunk, minthogy az elemzett chiasztikus szerkezetek logikai természetűek is, a szöveg műfaja szerint retorikai természetűek is. A modern szövegkutatás nem kerülhette el végzetét: kénytelen volt vállalkozni a szövegnyelvésztől a szövegelmélet alapján végzendő, a nyelvészetet más diszciplínák érveivel társító szövegtani vizsgálatra, KIBÉDI VARGA ÁRON egyik munkájának alcímével: „du linguistique au textuel”.

Irodalomjegyzék

BARR, JAMES:

1961. *The Semantics of Biblical Language*. Oxford University Press.

BENCZE LÓRÁNT:

An analysis of 'Romans XIII. 8–10.' *New Testament Studies* 20. 90–92.

BENYIK GYÖRGY (szerk.):

1998. *Példabeszédek*. Szegedi Biblikus Konferencia. Szeged.

Biblia 5.0 Folio Views.

1997. Arcanum Adatbázis Kft. Budapest.

FÓNAGY IVÁN:

1999. *A költői nyelvről*. Corvina, Budapest.

HAADER LEA:

2000. Az alárendelő összetett mondat. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 172–230.

KENESEI ISTVÁN:

1993. Az alárendelt mondatok szerkezete. In: Kiefer Ferenc: *Strukturális magyar nyelvtan. I. Mondattan*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 529–713.

É. KISS KATALIN:

1998. A vonatkozó mellékmondatok. In: Kiefer Ferenc – É. Kiss Katalin – Siptár Péter: *Új magyar nyelvtan*. Osiris, Budapest, 143–155.

2002. *The Syntax of Hungarian*. Cambridge University Press.

KOZMA ZSOLT:

2002. *Jézus Krisztus parabolái*. Iránytű Alapítvány, Kolozsvár.

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ:

1998. *A megértés alakzatai*. Csokonai, Debrecen.

NAGY L. JÁNOS:

1992. Egy szintaktikai szerkezet történetéhez. A ha ki kezdetű mellékmondatok. *Magyar Nyelvőr* 4. 448–454. (Előadás a budapesti nyelvészkongresszuson, 1988-ban.)

2003. A chiazmus: szemiotikai vázlat. In: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 15*. JGYF Kiadó, Szeged, 81–93.

2005. *A chiazmus gondolata és az alakzat chiazmus*. (Megjelenőben.) Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. Az alakzatok világa 12. (Szerk. Szathmári István.)

PETŐFI S. JÁNOS:

2004. *A szöveg mint komplex jel*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

RUZSA IMRE:

2001. *Bevezetés a modern logikába*. Osiris, Budapest.

LINGUISTIC, RHETORICAL AND SEMIOTIC ANALYSES FROM THE LANGUAGE OF GOSPELS

JÁNOS L. NAGY

The article intended to examine the syntactic structures of chastic composition from the language of Gospels. The semantic interpretation of chastic composition in Hungarian can be found by alternation in both relative and conditional clauses. The author approaches the logions either as independent phenomena or as utterances with contextual meaning, too. The analyses of the logions on the „first” and „last” are demonstrated from the viewpoint of semantics, rhetorics and pragmatics, ont he ground of the hypothesis „the second is the more relevant”.